

Sygn. akt V CK 421/05

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 grudnia 2005 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz

SSN Zbigniew Strus

w sprawie z powództwa A. J. przeciwko S.P. - Prezydentowi Miasta K., Gminie K., B. C. i A. S. o ustalenie, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 7 grudnia 2005 r., kasacji powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 14 października 2004 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Prawomocnym postanowieniem z dnia 7 kwietnia 1960r. wydanym w sprawie II 1 Ns (...), Sąd Powiatowy w K., stwierdził, że Skarb Państwa nabył na podstawie przepisów dekretu o majątkach opuszczonych i ponemieckich własność nieruchomości położonej w K. przy ul. W., dla której prowadzona jest księga wieczysta KW nr (...). Postępowanie w tej sprawie toczyło się z wniosku Skarbu Państwa z udziałem J. J.

wpisanego w księdze wieczystej jako właściciel, którego zastępował kurator ustanowiony dla nieznanego z miejsca pobytu.

W dniu 8 czerwca 1999 r. A. J. wniósł skargę o wznowienie postępowania w powyższej sprawie podając, że jest spadkobiercą J. J. i zarzucając, że postępowanie w sprawie II 1 Ns (...) dotknięte jest nieważnością, bowiem mimo ustalenia, że uczestnik J. J. zmarł w dniu 19 sierpnia 1945 r., Sąd nie powiadomił o postępowaniu jego następców prawnych i toczyło się ono z udziałem kuratora ustanowionego dla J. J., jako nieznanego z miejsca pobytu.

W dniu 3 listopada 1999 r. Sąd Rejonowy w K. wydał postanowienie o rozpoznaniu sprawy w trybie procesowym, a następnie przekazał ją do rozpoznania Sądowi Okręgowemu w K. jako właściwemu rzeczowo. Sąd ten, traktując A. J. jako powoda w sprawie, wezwał jego pełnomocnika do oznaczenia pozwanych przez określenie, czy pozywa Skarb Państwa czy Gminę. W odpowiedzi na to pełnomocnik wskazał, że powództwo jest skierowane przeciwko zarówno Skarbowi Państwa jak i Gminie K. Na rozprawie w dniu 1 sierpnia 2001 r. Sąd Okręgowy określając A. J. jako powoda stwierdził, że jego pełnomocnik sprecyzował sformułowania pozwu w ten sposób, że domaga się ustalenia, iż powód jest właścicielem nieruchomości położonej w K. przy ul. W. i brak było podstaw do ustalenia własności Skarbu Państwa.

W toku dalszego postępowania, toczącego się jako sprawa z powództwa A. J. przeciwko Skarbowi Państwa, reprezentowanemu przez Prezydenta miasta K., Gminie K. oraz B. C. i A. S. o ustalenie własności nieruchomości Sąd Okręgowy ustalił między innymi, że właściciel spornej nieruchomości J. J. w czasie drugiej wojny światowej został przyjęty do niemieckiej listy narodowościowej i posiadał obywatelstwo niemieckie. Po zakończeniu wojny został osadzony w obozie pracy „Z.(...)” w Ś., gdzie zmarł w dniu 19 sierpnia 1945 r. Powód wraz ze starszą siostrą opuścił Polskę w 1945 r. i od tego czasu nie interesował się sporną nieruchomością, nie zwrócił się do władz polskich o jej wydanie ani nie starał się jej odzyskać w jakikolwiek inny sposób. Obecnie właścicielem nieruchomości jest miasto K. a właścicielkami dwóch wyodrębnionych w budynku lokali mieszkalnych są A. S. i B. C.

Wyrokiem z dnia 28 maja 2003 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił powództwo uznając, że powód nie wykazał, że jest spadkobiercą właściciela nieruchomości a tym samym nie wykazał legitymacji czynnej do wytoczenia powództwa z art. 189 k.p.c. Niezależnie od tego uznał, że powództwo nie jest uzasadnione także z przyczyn materialnoprawnych, bowiem istniały podstawy do stwierdzenia przez Sąd Powiatowy w sprawie II Ns 1 (...),

że własność nieruchomości nabył Skarb Państwa w trybie dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich. Sąd Okręgowy wskazał, że spadkobiercy J. J. nie wystąpili o swoje prawa do nieruchomości w przewidzianym w dekrete trybie i czasie a powód nie wykazał, że nie mogli tego uczynić. Poza tym ustalone zostało, że właściciel nieruchomości był od 1943 r. obywatelem niemieckim, co uzasadniało nabycie własności tej nieruchomości przez Skarb Państwa także na podstawie art. 2 ust.1 dekretu. Doszło również zdaniem Sądu do nabycia przez Skarb Państwa własności spornej nieruchomości w drodze zasiedzenia i wszystkie te okoliczności uzasadniały oddalenie powództwa.

Wyrokiem z dnia 14 października 2004 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda A. J. od orzeczenia Sądu pierwszej instancji.

Sąd drugiej instancji nie podzielił zarzutu apelacji, iż sprawa toczyła się na skutek skargi o wznowienie postępowania i tak powinna zostać rozpoznana i rozstrzygnięta a skarżący A. J. powinien mieć status pozwanego a nie powoda. Sąd Apelacyjny stwierdził, że choć istotnie A. J. początkowo wystąpił ze skargą o wznowienie postępowania w sprawie II 1 Ns (...), to jednak po przekazaniu sprawy do trybu procesowego jego pełnomocnik na rozprawie w dniu 1 sierpnia 2001 r. sprecyzował żądanie pozwu w ten sposób, że domagał się ustalenia, że powód jest właścicielem spornej nieruchomości i brak było podstaw do ustalenia własności Skarbu Państwa. Sprawa została przekształcona w powództwo o ustalenie prawa własności powoda do spornej nieruchomości i w takiej sprawie zapadł zaskarżony wyrok a zatem, zdaniem Sądu Apelacyjnego, tylko tego wyroku może dotyczyć apelacja, bowiem powód nie wystąpił o uzupełnienie wyroku wskazując, że domagał się obok ustalenia, także wznowienia postępowania w sprawie II 1 Ns (...). W tym stanie rzeczy Sąd Apelacyjny stwierdził, że skoro powód nie wzruszył skutecznie zapadłego w powyższej sprawie orzeczenia o nabyciu własności spornej nieruchomości przez Skarb Państwa na podstawie przepisów dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich, to postanowienie to ma powagę rzeczy osądzonej i zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c. wiąże Sądy w rozpoznawanej sprawie. Z tych przyczyn jego powództwo wytoczone w trybie art. 189 k.p.c. i tak rozpoznane, nie mogło być uwzględnione skoro dotyczyło ustalenia na jego rzecz prawa własności nieruchomości, co do której prawomocnym orzeczeniem zostało już stwierdzone prawo własności nabyte przez Skarb Państwa na podstawie przepisów o majątkach opuszczonych i poniemieckich. Z tych przyczyn powództwo powinno ulec oddaleniu bez badania materialnoprawnych podstaw żądania i dlatego

Sąd Apelacyjny oddalił apelację nie oceniając zasadności jej zarzutów odnoszących się do przesłanek dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich.

W kasacji od powyższego wyroku opartej na drugiej podstawie kasacyjnej wskazanej w art. 393(1) k.p.c. powód zarzucił naruszenie art. 193 k.p.c. przez bezpodstawne uznanie, że doszło do zmiany żądania, mimo że jego przedmiotem była cały czas skarga o wznowienie postępowania, naruszenie art. 321 k.p.c. przez wyrokowanie co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem skargi oraz naruszenie art. 411 i art. 412 k.p.c. przez ich niezastosowanie. Powyższe uchybienia, zdaniem skarżącego, doprowadziły do niedopuszczalnej zmiany układu stron procesu i do bezpodstawnego określenia go jako powoda, co miało wpływ na rozkład ciężaru dowodu i na wynik sprawy a także doprowadziło do nierozpoznania wniesionej skargi o wznowienie postępowania a rozpoznania nie wytoczonego przez powoda powództwa o ustalenie.

Rozpoznając sprawę, zgodnie z art. 3 ustawy z dnia 22 grudnia 2004 r. o zmianie ustawy- kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy- prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 2005 r. Nr 13, poz. 98), na podstawie przepisów kodeksu postępowania cywilnego w brzmieniu i numeracji obowiązującej przed wejściem w życie powyższej ustawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rozpoznawana sprawa została wszczęta na skutek skargi A. J. o wznowienie postępowania w sprawie II 1 Ns (...), w której prawomocnym postanowieniem wydanym w postępowaniu niespornym stwierdzono nabycie własności przedmiotowej nieruchomości przez Skarb Państwa na podstawie przepisów dekretu z dnia 8 marca 1946 r. o majątkach opuszczonych i poniemieckich (Dz. U. Nr 13, poz. 87 ze zm.). Podstawę skargi stanowił zarzut nieważności postępowania w sprawie II 1 Ns (...) z przyczyn określonych w art. 401 pkt 2 k.p.c. Skarga o wznowienie została wniesiona już po uchyleniu przepisów wskazanego dekretu, co nastąpiło z dniem 1 sierpnia 1985 r. na podstawie art. 89 pkt 1 (pierwotnie art. 100 ust. 1) ustawy z dnia 29 kwietnia 1985 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczaniu nieruchomości (j. t: Dz. U. z 1991 r. Nr 30, poz. 127, ze zm.). Uchylenie wskazanego dekretu przekreśliło jedynie możliwość uzyskania przez Skarb Państwa stwierdzenia nabycia własności nieruchomości w trybie w nim przewidzianym, który w zakresie postępowania sądowego był trybem nieprocesowym (uprzednio niespornym). Po dniu 1 sierpnia 1985 r. Skarb Państwa mógł żądać stwierdzenia nabycia własności nieruchomości na podstawie przepisów uchylonego

dekretu, wytaczając na podstawie art. 189 k.p.c. powództwo o ustalenie nabycia własności nieruchomości w drodze tzw. przemilczenia. Sprawa toczyła się wówczas w trybie procesowym z powództwa Skarbu Państwa przeciwko właścicielowi nieruchomości lub jego następcom prawnym (porównaj uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 1987r., III CZP 2/87 (OSNC 1988/4/46).

Powyższa zmiana regulacji prawnej nie pozostała także bez wpływu na tryb wzruszenia, w drodze skargi o wznowienie postępowania, prawomocnego postanowienia o nabyciu przez Skarb Państwa własności nieruchomości na podstawie przepisów dekretu. Od dnia 1 sierpnia 1985 r. do postępowania ze skargi o wznowienie postępowania w sprawie o stwierdzenie nabycia przez Skarb Państwa własności nieruchomości na podstawie przepisów dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich, zakończonej prawomocnym postanowieniem wydanym w trybie nieprocesowym, stosuje się przepisy o postępowaniu procesowym przed sądem pierwszej instancji. Jak wskazał Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 23 kwietnia 1992 r. II CRN 1/92 (niepubl.), skarga o wznowienie postępowania rozpoczyna nowe postępowanie sądowe, które toczy się w myśl przepisów art. 399-416 k.p.c.. z ewentualnym uwzględnieniem odrębności wynikających z art. 524 k.p.c. oraz art. 48 § 3 i art. 136 § 3 k.p.c., przy czym przepis art. 406 k.p.c. poleca stosowanie do postępowania ze skargi o wznowienie przepisów o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, właściwych do rozpoznania sprawy. Wobec tego, że jak wskazano wyżej, od dnia 1 sierpnia 1985 r. właściwymi przepisami dla stwierdzenia nabycia przez Skarb Państwa własności nieruchomości na podstawie przepisów uchylonego dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich, są przepisy o postępowaniu procesowym stosowane w sprawie prowadzonej na podstawie art. 189 k.p.c., również do skargi o wznowienie postępowania w zakończonej prawomocnie przed 1 sierpnia 1985 r. sprawie stwierdzającej nabycie przez Skarb Państwa własności nieruchomości opuszczonej lub poniemieckiej stosuje się tryb postępowania procesowego. W razie wniesienia takiej skargi, sprawa o wznowienie postępowania toczy się w trybie procesowym a po wznowieniu postępowania, toczy się jako proces z powództwa Skarbu Państwa przeciwko właścicielowi nieruchomości lub jego następcom prawnym.

Jeżeli skargę o wznowienie postępowania wnosi osoba, która jako właściciel nieruchomości lub jego następca prawny powinna być a nie była uczestnikiem zakończonego w trybie nieprocesowym postępowania o stwierdzeniu nabycia przez Skarb Państwa własności nieruchomości na podstawie przepisów dekretu o majątkach

opuszczonych i poniemieckich, to po wznowieniu postępowania osoba taka (skarżący) jest pozwanym w procesie toczącym się z powództwa Skarbu Państwa przeciwko właścicielom nieruchomości lub ich następcom prawnym. Jako strona pozwana nie może zmieniać ani w żaden inny sposób „modyfikować” powództwa. Nie może też „zmienić” skargi o wznowienie postępowania w jakikolwiek inny proces, w szczególności w proces z jej powództwa przeciwko Skarbowi Państwa o ustalenie, że to ona, a nie Skarb Państwa jest właścicielem spornej nieruchomości.

Skarga o wznowienie postępowania jest szczególnym środkiem procesowym umożliwiającym jedynie ponowne rozpoznanie sprawy już zakończonej prawomocnym orzeczeniem merytorycznym. Postępowanie wszczęte w jej wyniku dotyczy tylko sprawy, w której skargę wniesiono i toczy się w jej granicach. Przepisy o postępowaniu w pierwszej instancji mają w postępowaniu ze skargi o wznowienie zastosowanie jedynie odpowiednie, z uwzględnieniem odrębności tego postępowania. Nie mogą mieć zastosowania wszystkie te przepisy, które prowadziłyby do przekroczenia granic określonych podstawami wznowienia i zakresem podmiotowym i przedmiotowym wznowianej sprawy. W szczególności nie jest dopuszczalne w tym postępowaniu stosowanie takich przepisów, które powodowałyby zmianę powództwa zarówno pod względem przedmiotowym jak i podmiotowym. Niedopuszczalna jest zatem, z oczywistych względów, „zmiana” przez wnoszącego skargę, skargi o wznowienie postępowania w określonej sprawie, w powództwo mające na celu uwzględnienie jego roszczenia nie będącego przedmiotem sprawy, w której wniósł skargę.

Z tych przyczyn oczywiście niedopuszczalne byłoby dokonanie przez pełnomocnika wnoszącego skargę o wznowienie postępowania A. J., zmiany skargi na powództwo o ustalenie, że jest on właścicielem spornej nieruchomości oraz że brak podstaw do stwierdzenia nabycia jej własności przez Skarb Państwa w drodze przemilczenia. Niedopuszczalne także byłoby rozpoznanie i rozstrzygnięcie przez Sąd takiego powództwa w ramach sprawy o wznowienie postępowania, bez uprzedniego orzeczenia o umorzeniu postępowania w przedmiocie skargi o wznowienie postępowania, o ile zostałaaby ona cofnięta, albo gdyby wydanie orzeczenia w przedmiocie skargi o wznowienie postępowania stało się z innych przyczyn zbędne lub niedopuszczalne.

Rację ma zatem skarżący, iż Sądy obu instancji naruszyły wskazane w kasacji przepisy uznając, że doszło do zmiany, czy jak stwierdza Sąd Apelacyjny, do „sprecyzowania żądania pozwu”, przez zmianę skargi o wznowienie postępowania w

sprawie II 1 Ns (...), w powództwo o ustalenie, że A. J. jest właścicielem spornej nieruchomości a nie nabył jej Skarb Państwa przez przemilczenie. Zmiana taka nie mogła nastąpić i nie nastąpiła a różnego rodzaju oświadczenia składane przez obie strony w przedmiocie ich układu procesowego i zajmowanych stanowisk wynikały z błędnego przyjęcia przez Sąd Okręgowy po zmianie trybu na procesowy, że w toczącym się na skutek skargi o wznowienie postępowania procesie na podstawie art. 189 k.p.c. powodem jest A. J. a pozwanymi Skarb Państwa, Gmina K. oraz B. C. i A. S., choć jak wskazano wyżej, po wznowieniu postępowania powinno się ono toczyć w trybie procesowym jako sprawa z powództwa Skarbu Państwa przeciwko A. J. o ustalenie, że Skarb Państwa nabył na podstawie przepisów dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich własność nieruchomości w K. przy ul. W.

Powyższy błąd popełniony przez Sąd pierwszej instancji i powtórzony przez Sąd odwoławczy, doprowadził nie tylko do wadliwego ukształtowania procesu pod względem podmiotowym i przedmiotowym oraz nieprawidłowego rozłożenia ciężaru dowodu, lecz przede wszystkim doprowadził do nierozpoznania istoty sprawy. Nie doszło bowiem do rozpoznania wniesionej przez A. J. skargi o wznowienie postępowania w sprawie II 1 Ns (...).

Z tych wszystkich względów kasację należało uznać za skuteczną, co spowodowało uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 393(13) k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 393(19) k.p.c.).